

**Лохвицька Любов Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри теоретичної та консультативної психології
Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій
НПУ імені М.П.Драгоманова (м. Київ)**

МОРАЛЬНІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЯК ОДИНИЦЯ МОРАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Потреби українського суспільства, які детерміновані складними сучасними процесами, зумовили необхідність перегляду питання становлення моральної сфери особистості. Кризові зміни, що відбуваються, накладають відбиток на життєдіяльність і накопичення особистістю соціального досвіду, розвиток її свідомості та самосвідомості.

Структура свідомості особистості (за І. Бехом) включає емоційне переживання цінностей і раціональний компонент – знання про моральні норми. Переживання людиною свого стійкого ставлення до суспільства і подій у ньому, інших людей і самої себе трактується у психології як моральні почуття. Вони ґрунтуються на моральних нормах, які прийняті в суспільстві, і пов'язані з оцінкою відповідності їм повсякденних дій і вчинків, регулювання взаємин особистості. Звідси – у структурі моральної свідомості виділяють переживання моральних цінностей.

За теорією В. М'ясищева свідоме ставлення особистості до цінностей, усвідомлення самої себе визначається як становлення самосвідомості, що сприяє її зростанню. У структурі самосвідомості виділяють «Я»-образ і «Я»-концепцію. Сутність розвитку моральної самосвідомості полягає в самоусвідомленні особистістю свого морального «Я» – самоаналізі й моральній самооцінці своїх вчинків, поведінки, стану чи діяльності, які здійснюються на основі пережитих (з дотриманням або порушенням) моральних принципів, правил, норм. Викликати емоційний відгук – означає стимулювати моральне переживання, що має безпосередній зв'язок із внутрішнім прийняттям моральної цінності. Отже, моральне переживання, яке виникає, виступає як почуття обов'язку. Це означає, що моральна емоція

стимулює виникнення моральних імпульсів і викликає обов'язок особистості вимагати від самої себе виконання моральної норми, що базується на прийнятій нею і усвідомленій моральній цінності. Відтак, почуття сорому, провини, докори сумління можна схарактеризувати як моральні переживання.

Моральні імпульси як основи визначеної лінії моральної поведінки мають такі ознаки: нормативності, оцінюваності та імперативності. Імперативність (за Е. Кантом) проявляється як природжене моральне знання, що підлягає безумовному виконанню. Особистість на добровільній основі, з почуттям обов'язку, а не корисливо, здійснює моральний вчинок. Виникає моральна необхідність діяти саме в такий спосіб, а її порушення призводить до виникнення низки переживань (негативних емоцій щодо власної поведінки). Отже, моральні переживання можемо визначити як індивідуально-особистісне усвідомлення обов'язку у здійсненні своєї моральної активності.

Моральні переживання виступають мотивами вчинків, якщо людина має необхідний досвід моральної поведінки, що накопичується завдяки її моральним вчинкам. Осмислюючи цінність свого морального вчинку, людина може усвідомити не лише його найближчий об'єктивний результат, а і віддалені наслідки. Це дає підстави зробити ще одне узагальнення: моральні переживання різні за своєю тривалістю (це може бути емоційний «спалах», який з часом згасає, коли відбулося «залагодження» ситуації морального змісту, чи для особистості вона не була значущою, або ж довготривалі, якщо відбувається постійне повернення до того, що сталося, вироблення власних особистісних моральних канонів).

Вкрай важливим є і такий факт, коли людина, приховуючи свої моральні переживання від навколишніх, намагається пояснити свою поведінку вдаючись до навмисного обману і мимовільного самообману. У такому випадку моральне «Я» особистості зазнає тиску, стає вразливим, а моральні переживання загострюються (виникає дисбаланс, зникає

врівноваженість), що може призвести до моральних страждань. Під моральними стражданнями як емоційно-вольовими переживаннями людини розуміють пережиті нею почуття страху, приниження, роздратування, пригніченості, гніву, сорому, розпачу, неповноцінності, стану психологічного дискомфорту тощо. Через це може з'явитися явище, яке можна назвати «презумпція моральних переживань»: особистість припускає, що якби вона повела себе в інакший спосіб, то подібна ситуація не виникла (свої моральні судження вона підтверджує власним життєвим досвідом). Відповідно, через усвідомлення своєї моральної позиції (обробкою у свідомості ціннісних установок, власних можливостей, лінії поведінки) людина «зсередини» здійснює моральну саморефлексію, моральну самооцінку і саморегуляцію (через переживання, що виникали), а отже відбувається розвиток її моральної самосвідомості. Це дає підстави стверджувати, що моральні переживання є одиницею у структурі моральної самосвідомості особистості.

Моральні переживання сприяють утворенню ланцюжка причинно-наслідкових зв'язків між різними компонентами моральної самосвідомості. Вони субординують виникнення і підпорядкованість чинників розвитку моральної сфери особистості, що включає переживання моральних почуттів, усвідомлення моральних норм і власне ставлення до них, адекватність емоційних станів і поведінки під час їх виконання, моральну свідомість і почуття морального обов'язку, моральну оцінку і самооцінку. Враховуючи зазначене, зауважуємо, що моральні переживання виконують функцію системоутворення і взаємоузгодженості у структурі моральної самосвідомості особистості. Таким чином, моральна свідомість і моральна самосвідомість розвиваються в єдності. Переживання моральних цінностей (моральна свідомість) у «внутрішньому плані» сприяє збагаченню особистісного досвіду і через усвідомлення людиною самої себе та власних моральних обов'язків призводить до виникнення моральних переживань. Моральні переживання переходять у площину особистісних цінностей і характеризуються як стійкий психічний стан особистості.